

Mensen die een zetje kunnen gebruiken

Deelgroepen beter toerusten voor
deelname aan de maatschappij

Mensen die een zetje kunnen gebruiken

De samenleving vraagt om basiskennis en vaardigheden. Niet alleen taal en rekenen, maar ook digitale vaardigheden en bijvoorbeeld werk- en gezondheidsvaardigheden, maar ook vaardigheden die te maken hebben met duurzaamheid en andere vaardigheden die noodzakelijk zijn voor de toekomst. Het beleid van voorgaande regeringen is erop gericht dat mensen toegerust zijn. We stellen vast dat ondanks dat beleid een groot deel van de samenleving niet over voldoende basiskennis en vaardigheden beschikt. Dat is een groot maatschappelijk probleem. Er zijn inspanningen gedaan voor bepaalde groepen, maar zonder gewenst resultaat.¹ Ook gaat de overheid te veel uit van de zelfredzaamheid van mensen.² In de context van de participatiesamenleving (2013) en de daaraan gekoppelde verwachting dat mensen steeds meer zelf het heft in eigen handen nemen, en ondersteuning en educatie steeds meer zelf regelen en organiseren, bestaat een groep mensen die kwetsbaar is. Voor deze groep mensen is actief deelnemen aan de samenleving niet vanzelfsprekend en bestaat een risico op maatschappelijke uitval of sociale uitsluiting. Het is daarom belangrijk dat sommige mensen 'worden versterkt in de eigen kracht, worden empowered en worden geactiveerd'.⁴

Wij zijn van mening dat er langs een andere weg inspanningen gedaan moeten worden. Er kan veel beter gekeken worden naar wie mensen echt zijn dan in groepen die in beleidsteksten genoemd worden. Zoals laaggeletterden en kwetsbaren, termen die zelfs marketingtermen zijn geworden. Hoe kunnen zij geholpen worden in het zetten van stappen in hun ontwikkeling? Zij kunnen op talloze aspecten in hun leven een stap vooruit zetten als daar de juiste (digitale) ondersteuning bij wordt geboden. Hoe bedienen we mensen meer op maat en op een positieve manier in hun eigen ontwikkeling? Juist de inzet van technologie om het aanbod digitaal interessant en groter te maken biedt de mogelijkheid tot opschaling en een groter bereik. Werving van deelnemers voor klassikaal aanbod is al jaren problematisch.

Maar allereerst, om welke deelgroepen gaat het dan en wat is de omvang van deze groepen? We hebben NextValue Research gevraagd op basis van beschikbare literatuur een quickscan uit te voeren voor groepen die profijt kunnen hebben van de materialen die wij ontwikkelen en die een zetje kunnen gebruiken op het gebied van basiskennis en vaardigheden.

Deze brochure bevat onze weergave van deze quickscan.

1 Gerelateerd aan specifieke vaardigheden

Voor een grote groep mensen die risico lopen op maatschappelijke uitval of sociale uitsluiting geldt dat dit risico (mede) is ontstaan door een gebrek aan (nog leerbare) vaardigheden. Zo worden bijvoorbeeld ook laaggeletterden (maximaal 1F volgens het Nederlandse referentiekader of 225 punten volgens OECD niveau 1) als kwetsbaar beschouwd. In een rapport staat hierover: 'Laaggeletterdheid heeft zowel maatschappelijke als financiële gevolgen: laaggeletterden vormen zodoende een kwetsbare groep in onze maatschappij'.^{5,6,7}

Andere vaardigheden die mensen helpen actief en zelfstandig te participeren en waarin voor sommige mensen ondersteuning wenselijk is, zijn bijvoorbeeld digitale vaardigheden en gezondheidsvaardigheden. Burgers die over onvoldoende digitale vaardigheden beschikken lopen met de voortschrijdende digitalisering van de maatschappij steeds meer risico op sociale uitsluiting en maatschappelijk uitval. En ook een slechtere ervaren gezondheid gaat gepaard met een hogere mate van sociale uitsluiting.⁸

Op basis van de bevindingen uit de literatuur kunnen we drie hoofdgroepen mensen onderscheiden bij wie actief deelnemen aan de samenleving niet vanzelfsprekend is en risico op maatschappelijke uitval of sociale uitsluiting bestaat: lichamenlijk kwetsbare mensen, sociaal kwetsbare mensen en psychisch kwetsbare mensen.

In de volgende paragraaf gaan we nader in op deze hoofddeling. Mensen die specifiek op het gebied van vaardigheden een zetje kunnen gebruiken vinden we vooral binnen de groep sociaal kwetsbare mensen. Deze groep is voor wat wij doen op het gebied van (online) oefenmateriaal relevant. De voor ons relevante deelgroepen werken we nader uit vanaf paragraaf 3.

2 Drie hoofdgroepen

Afhankelijk van perspectief

Welke mensen als kwetsbaar worden beschouwd hangt af van het perspectief dat wordt gehanteerd, zoals bijvoorbeeld in een specifieke wet uit het sociaal domein. Kwetsbare mensen binnen de Participatiewet zijn bijvoorbeeld mensen die de voorzieningen van de Participatiewet nodig hebben om aan het werk

te komen of blijven. Kenmerkend hierbij is dat voor het verkrijgen van een baan bij een reguliere werkgever een bepaalde mate van begeleiding nodig is (SER, 2016).⁹

Kwetsbare personen in het bredere perspectief van het sociaal domein zijn personen die deel uitmaken van een huishouden met weinig inkomen, laag zijn opgeleid, geen werk hebben of in slechte gezondheid verkeren en allerlei functiebeperkingen ondervinden (SCP, 2016).¹⁰ Movisie (2010)¹¹ noemt in dit kader meer specifiek: mensen met een lichamenlijke beperking, met chronisch psychische problemen, met een verstandelijke beperking, met psychosociale (inclusief materiële) problemen, met lichte opvoeden- en opgroeioproblemen, mensen die betrokken zijn bij huiselijk geweld, die uitgestoten (dreigen te) worden wegens hun seksuele oriëntatie, met meervoudige problematiek (waaronder verslaafden).

Vanuit het perspectief van de volksgezondheid maakt het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) onderscheid naar lichamenlijk, psychisch en sociaal kwetsbare mensen. Binnen deze categorieën vallen bijvoorbeeld alleenstaande ouderen, allochtonen, langdurige werklozen, chronisch zieken met een beperking, mensen met (langdurige) psychische problemen, verslaafden, dak- en thuislozen, bewoners van achterstandswijken en mensen met een laag inkomen of opleidingsniveau.¹²

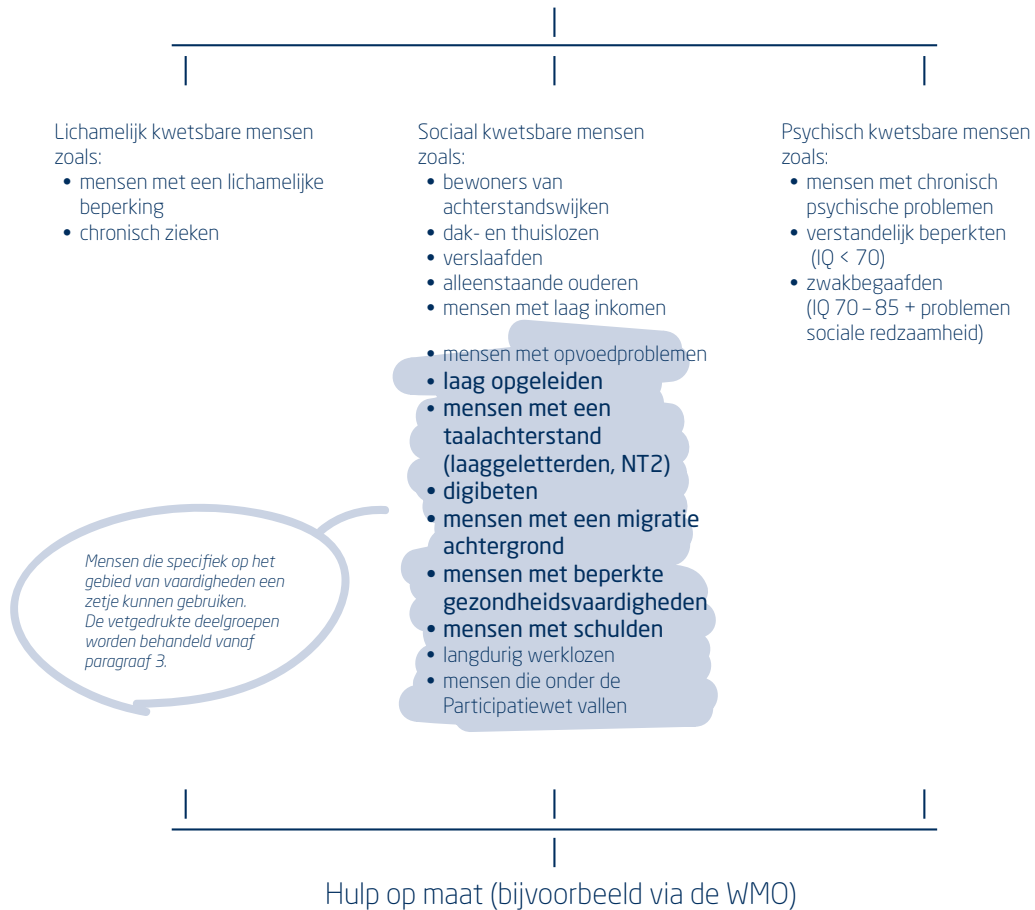
Balans tussen draaglast en draagkracht

De factoren die kwetsbaarheid veroorzaken zijn echter divers. Risicofactoren kunnen naast het ontbreken van bepaalde specifieke vaardigheden betrekking hebben op aspecten als het inkomen en financiën, sociale relaties, verslaving, huisvesting, psychische en lichamenlijke gezondheid en criminaliteit.¹³ Het risico is hoe dan ook groter als mensen meer risicofactoren hebben en hangt samen met de balans tussen draaglast en draagkracht. Kwetsbaarheid ontstaat als de draaglast van de ervaren problemen en tegenslagen te groot is voor de beschikbare draagkracht.¹⁴

Het schema hieronder bevat de hoofddeling. In de paragrafen daarna volgt de schematische indeling en uitwerking van specifieke groepen.

Mensen bij wie actief deelnemen aan de samenleving niet vanzelfsprekend is en/of bij wie risico op maatschappelijke uitval of sociale uitsluiting bestaat.

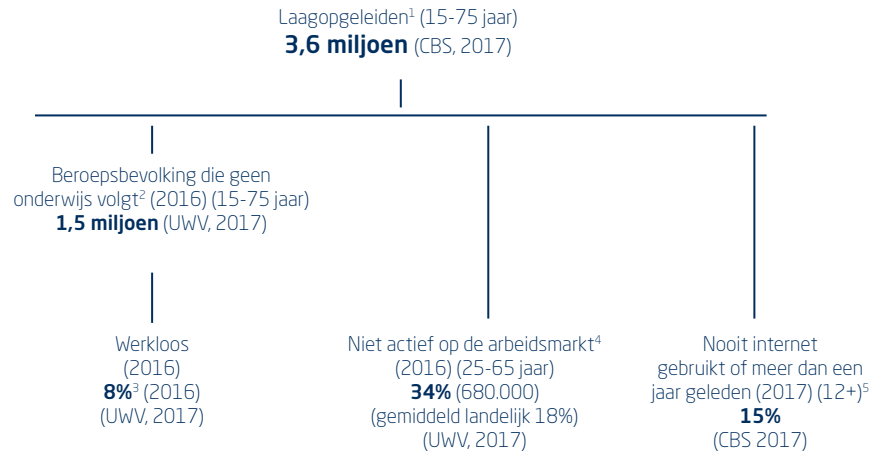

3 Uitwerking relevante groepen sociaal kwetsbaren in aantallen en deelgroepen

3.1 Laagopgeleiden

Laagopgeleiden vormen geen uniforme groep. Met een deel van de laagopgeleiden gaat het niet zo slecht.

Mensen zijn steeds beter opgeleid, en dat moet ook, en wie hierbij achterblijft heeft steeds meer kans achter te blijven op de arbeidsmarkt.

1. Het hoogst behaald onderwijsniveau is lager onderwijs. Dit omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het mbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo of de assistentenopleiding (mbo-1).
2. Het gaat om laagopgeleiden die actief zijn op de arbeidsmarkt (werkend of werkzoekend), minus scholieren en studenten die tot de beroepsbevolking worden gerekend omdat zij een bijbaan hebben of zoeken.
3. Bijna 9% van de laagopgeleiden (exclusief scholieren/studenten) is werkloos, tegenover ruim 6% van de middelbaar opgeleiden en bijna 4% van de hoogopgeleiden.
4. Geen werk, niet beschikbaar voor werk en ook niet op zoek naar werk. Aandeel onder de groep 25-65 jarigen.
5. CBS geeft de cijfers voor de groep laagopgeleiden voor de leeftijdscategorie 12+. Kijken we echter naar leeftijd dan zien we pas vanaf de groep 45 tot 55 jaar een deel dat geen internet gebruikt. Dit betekent dat wanneer we het hebben over laagopgeleiden die nooit of meer dan een jaar gelden internet gebruikten het gaat om laagopgeleide mensen in de leeftijd van 45 jaar en ouder.

3.2 Laaggeletterden (I)

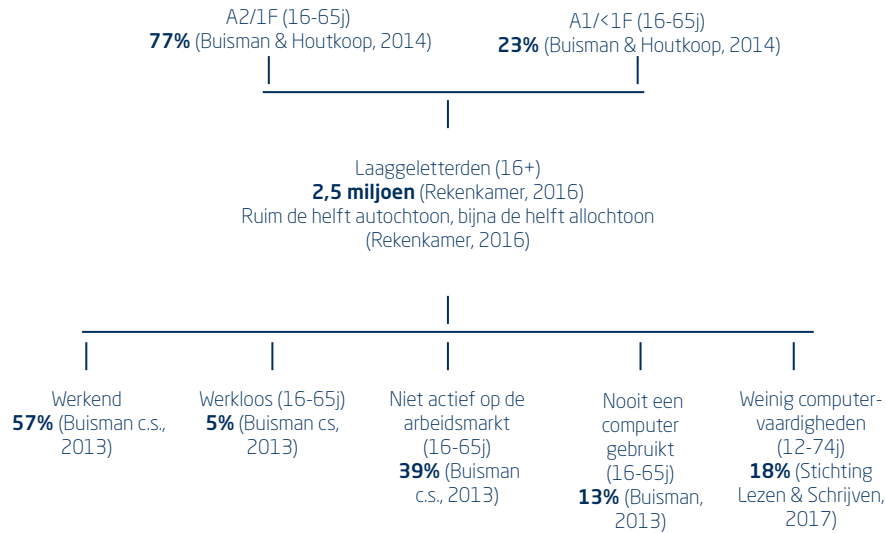
De paragrafen 3.2. en 3.3 gaan nader in op de groep laaggeletterden. Ook hier is geen sprake van een uniforme groep. De Unesco stelt dat een tweedeling in 'geletterd' en 'laaggeletterd' zinloos is. Het gaat om een continuüm van niveaus van bekwaamheden. Iedereen moet in staat zijn die niveaus te bereiken in iedere fase van zijn leven. Doel is die niveaus verbeteren in plaats

van het tegengaan van laaggeletterdheid.¹⁵ Grofweg kan de groep laaggeletterden volgens PIAAC in vier groepen worden verdeeld (uitgaande van het aantal van 1,3 miljoen dat gehanteerd wordt; 19% van de Nederlandse bevolking van 16-65 jaar). De groep aan de onderkant bestaat uit 300.000 mensen (2,6%) op ongeveer niveau A1 (laag niveau 1). De mid-

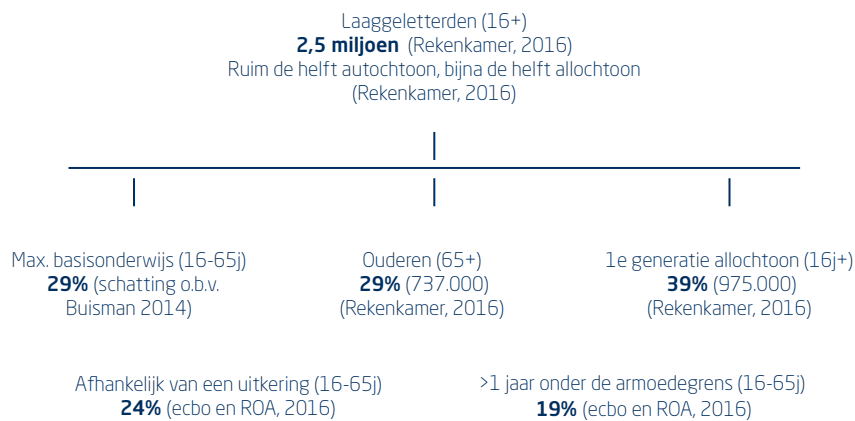

den/bovenkant bestaat uit 1.000.000 mensen (9,3%) op ongeveer niveau A2/1F (hoger niveau 1). En de groep matig geletterd uit 300.000 mensen (27%) op niveau 2F 'ergens' binnen

niveau 2.¹⁶ Dat betekent dat er sprake moet zijn van een veel gedifferentieerder (digitaal) aanbod dan nu het geval is.

3.3 Laaggeletterden (II)

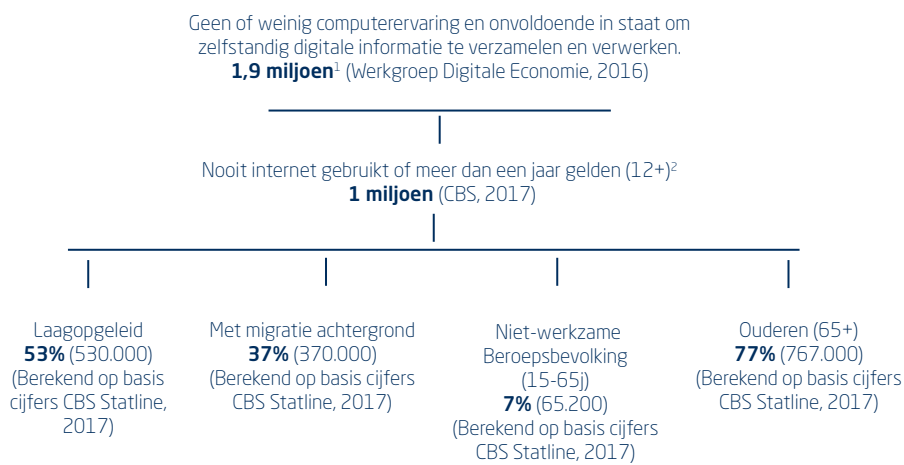

3.4 Digibeten

Digitale vaardigheden zijn de nieuwe sleutelvaardigheden ten opzichte van bijvoorbeeld de traditionele taalbenadering. Ze zijn een springplank naar andere domeinen – naast taal en rekenen – als gezondheid, werk, opvoeding en geld waarop ook steeds meer digitaal gebeurt. Voor een grote groep laagopgeleiden zijn de digitale informatiekanaalen echter te talig. Er is een verband tussen de mate van geletterdheid en het gebruik van internet¹⁷ (Van Deursen en Van Dijk 2012). Als men digibeet is, heeft men

een verhoogd risico om laaggeletterd te zijn. Maar laaggeletterden zijn niet per se digibeet en doen dus mee!

Bommeljé en Keur¹⁸ maken duidelijk dat de overheid de digitale vaardigheden van burgers schromelijk overschat.

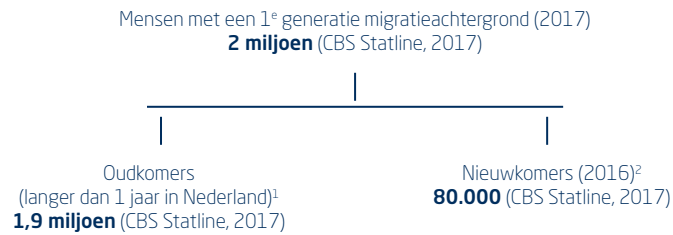

Onderzoek van de Universiteit Twente (2012) toont aan dat het aandeel van mensen met een verhoogd risico op laaggeletterdheid onder de groep internetgebruikers op 14% ligt, terwijl dit bij de groep digibeten op 41% ligt.

1. In de inleiding van het rapport van de werkgroep wordt gesproken van 11% van de Nederlanders. Het is onduidelijk waar dit getal op is gebaseerd en wat de precieze afbakening is.
2. CBS geeft het totaal voor de leeftijdscategorie 12+. Splitsen we uit naar de leeftijd dan zien we dat pas vanaf de groep 45 tot 55 jaar een deel geen internet gebruikt. Dit betekent dat wanneer we het hebben over mensen die nooit of meer dan een jaar geleden internet gebruikten het feitelijk gaat om mensen in de leeftijd van 45 jaar en ouder.

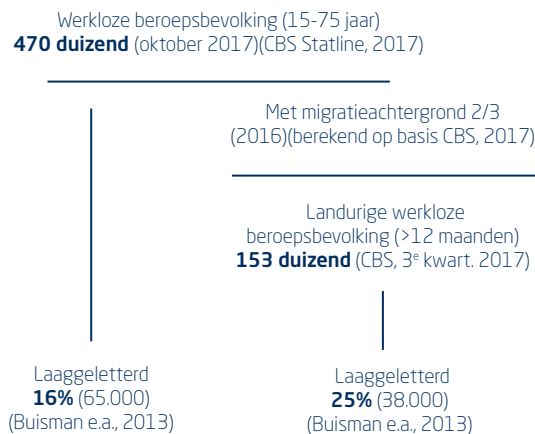

3.5 Mensen met een migratie achtergrond

1. Betreft totaal aantal mensen met een 1e generatie migratieachtergrond in 2015. Hierbij is geen rekening gehouden met eventueel vertrokken oudkomers.
2. Bevolkingsgroei door mensen met een 1e generatie migratieachtergrond in 2015. Over 2016 zijn nog geen gegevens over de bevolkingsgroei door mensen met een 1e generatie migratie achtergrond.

3.6 Werkzoekenden

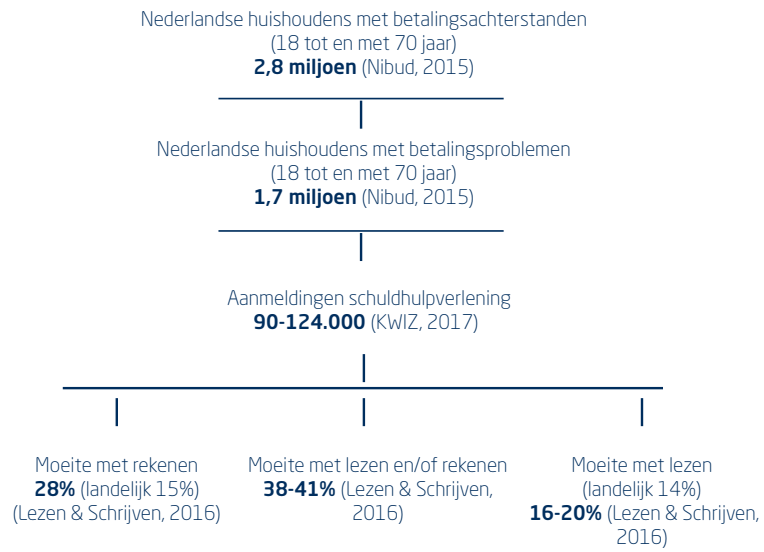
3.7 Mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden

Beperkte gezondheidsvaardigheden op basis van cognitieve aspecten en aspecten als motivatie, zelfvertrouwen en sociale steun (volwassenen)
6,4 miljoen (Rademakers, 2014)

Beperkte gezondheidsvaardigheden op basis verkrijgen, begrijpen, beoordelen en gebruiken van gezondheidsinformatie (volwassenen)
3,8 miljoen (Nijman, 2014)

3.8 Mensen met schulden

Tot slot

Er zijn **drie problemen** als het gaat om aantrekkelijk educatief aanbod/oefenmateriaal: beschikbaarheid, toegankelijkheid en het soort aanbod (contextgebonden). Het gangbare, vooral op klassikale lessen gebaseerde, aanbod lost deze problemen niet op. Daarnaast is werving van deelnemers al jaren problematisch. Dat komt mede omdat de doelgroep zich vaak niet bewust is van de problemen die onvoldoende basisvaardigheden opleveren. Er is daarnaast ook internationale literatuur (bijvoorbeeld uit de VS¹⁹) die deze problematiek van het onvoldoende bereik van een grote groep onderschrijft waarbij gepleit wordt om juist technologie in te zetten. Waar het ons om ging en gaat is het aanbod digitaal interessant en groter maken. Daar liggen mogelijkheden tot opschaling en een groter bereik. Een hele grote groep volwassenen die buiten het bereik van de gangbare en traditionele volwasseneneducatie vallen kunnen stappen maken met leren op een andere manier. Dan moet er ook erkenning zijn van andere manieren van (zelf) leren. Het leren bewegen in leren kan overgaan in plezier in leren. En dit zonder formele ballast en drempels als bijvoorbeeld niveauverhoging en voldoen aan formele kwalificaties.

Er is een enorme overlap tussen de risicogroepen. Veel problemen stapelen zich op (multiproblematiek). Mensen hebben bijvoorbeeld weinig geld, een slechte gezondheid en geen sociaal netwerk, of zijn bijvoorbeeld laagopgeleid, laaggeletterd en digibeet. Ondanks deze problemen kunnen mensen prima op deelgebieden ondersteund worden met goed toegankelijk materiaal dat dicht bij hun realiteit staat. De landelijke vereniging onderwijsadviseurs verwoordde het zeer recent als volgt: 'Leren is echter niet louter een kwestie van "u vraagt en wij draaien". Er dient ruimte te zijn waarin mensen juist door hun deelnemen aan een leerproces er zelf achter komen wat voor hen het meest relevant is, waar hun leerbehoeften liggen. Leren begint niet altijd bij een vak, een onderwerp of een vaardigheid, maar bevat ook oriëntatie, bewustwording, vorming en toeleiding. De impact van het geleerde ligt immers vaak minder bij wat men zegt te willen leren en meer bij het moment waarop het kwartje daadwerkelijk valt'.²⁰

Wij pleiten voor het ontginnen van een nieuwe markt voor de volwasseneneducatie. Om een beweging vooruit te maken in de volwasseneneducatie en een grote groep mensen mee te nemen in een veranderende wereld vol techno-

logie is een 'game changer' nodig. Van het idee van scholing in klasjes naar een fundamentele andere invulling met een flinke rol voor ict. Volwassenen zijn vaak niet in staat om aan groepslessen, formeel of non-formeel, deel te nemen en om aan de bijbehorende studielast te voldoen. Voor laagopgeleiden geldt dan ook nog vaak dat ze daar weerstand tegen hebben gezien eerdere ervaringen. We weten dat zij hun eigen patronen en zelfstudie creëren die passen binnen hun eigen leven van bijvoorbeeld werk en/of gezin. Wat zij zelf stapelen via informeel leren vertaalt zich naar vooruitgang in taalvaardigheid, economische impact en doelen die ze willen bereiken. Met digitale mogelijkheden binnen handbereik valt voor deze grote groep winst te behalen. Dat betekent dat volwasseneneducatie anders benaderd moet worden dan tot op heden. Er moet meer waarde worden gehecht aan non-formele trajecten en digitalisering. Andere programma's, een andere manier van begeleiding en ondersteuning die meer van digitalisering gebruik maakt.

Mobiele apparaten spelen een steeds grotere rol in het leven van alledag: voor sociale interactie, om informatie te zoeken en te identificeren, voor afleiding en voor vermaak. Dat vraagt om een andere visie op leren door volwassenen. Mobiele apparaten bieden meerdere mogelijkheden om te leren. De volwasseneneducatie heeft structureel een tekort aan middelen en klassieke mogelijkheden om te leren nemen af of zijn te duur. Mobiel/online leren biedt meer flexibiliteit zodat leren altijd en overal mogelijk is, het kan leerders aanmoedigen meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces en juist de mogelijkheid om het overal te gebruiken helpt leerders hun leren te contextualiseren en aan te passen aan de echte wereld.

Om de individuele leerder te bedienen is een direct-naar-de-leerder-model nodig. Samenwerkingsverbanden met ondernemingen zijn nodig – bijvoorbeeld van partijen die de doelgroep rechtstreeks bereiken, partijen met marketingkennis en partijen met technologie-oplossingen – om die grote groep van laagopgeleiden te bereiken. Met inzet van technologie is het mogelijk om een massieve markt van laagopgeleiden beter en op maat te bedienen. Het wordt hoog tijd voor een platform voor sociale innovatie waarin partijen vanuit innovatieve bewegingen een transfer tot stand brengen naar leren nieuwe stijl.

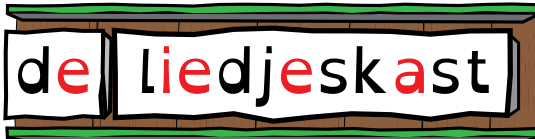

Taalklas.nl

LEESen
SCHRIJF!

L I N G O

K L I K
& T I K
D E B A S I S

1. Zie het Actieprogramma 'Tel mee met Taal' van de departementen OCW, VWS en SZW en de reactie daarop van de Algemene Rekenkamer: *Aanpak van laaggeletterdheid*, april 2016. Ook de inburgering is niet goed geregeld. Zie daarvoor het rapport van de Rekenkamer: *Inburgering, Eerste resultaten van de Wet Inburgering 2013*, januari 2017.
2. *Weten is nog geen doen, Een realistisch perspectief op redzaamheid*. WRR, Den Haag, 2017. Zie bijvoorbeeld ook het merkwaardige standpunt van het ministerie van Binnenlandse Zaken in het artikel 'De overheid als digitale dictator' in *De Volkskrant* van 4 oktober 2017.
3. O.a. http://www.eengezondnederland.nl/Kansen_en_keuzes/Eigen_regie_niet_haalbaar_voor_iedereen/Kwetsbare_groepen_niet_altijd_zelfredzaam
4. Zie bijvoorbeeld Movisie 2010.
5. I. Christoffels, P. Baay, I. Bijlsma e.a.: *Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede*. 's-Hertogenbosch: ecbo, mei 2016.
6. Niveau 2F is het minimumniveau van taal en rekenen dat volwassenen moeten beheersen om volwaardig te kunnen participeren in de samenleving. Buisman en Houtkoop (2014) benadrukken daarbij echter dat ook mensen die net boven 1F/225 punten presteren nog binnen de gevarenszone vallen. Uit het PIAAC-onderzoek blijkt dat mensen van wie het niveau van taal- en rekenvaardigheden nog onder de 240-puntengrens valt, een lagere kans hebben om actief deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Zij merken daarbij op dat de manier waarop niveau 2F (burgerschapsniveau, eindniveau vmbo of mbo 2/3) zich precies verhoudt tot PIAAC een thema voor verder onderzoek is.
7. Het minimale eindniveau van de inburgeringscursus is niveau A2. Dit niveau komt overeen met niveau 1F van het Nederlandse referentiekader. Volwassenen die hun inburgeringsexamen halen op dit minimale eindniveau en hun taalbeheersing na inburgering niet verder verbeteren, behoren dus nog tot de groep laaggeletterden.
8. Zie bijvoorbeeld M. Coumans: 'Gezondheid en sociale uitsluiting'. In: *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen* (2013) 91: 474-475. <https://doi.org/10.1007/s12508-013-0157-6>
9. www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2010-2019/2016/sociale-infrastructuur-kwetsbare-groepen.aspx
10. www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/over-all_rapportage_sociaal_domein_2015
11. [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Kwetsbare%20groepen%20in%20beeld%20\[MOV-222017-0.3\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Kwetsbare%20groepen%20in%20beeld%20[MOV-222017-0.3].pdf)
12. http://www.eengezondnederland.nl/Kansen_en_keuzes/Eigen_regie_niet_haalbaar_voor_iedereen
13. Bijv. *Factsheet sociaal kwetsbare groepen. Resultaten pilot monitor 2014*. GGD Zaanstreek-Waterland. <https://www.ggdghorkennisnet.nl/?file=22464&m=1427981249&action=file.download>
14. A. van Bergen, R. Smit, D. Reinking, [e.a.]: *Zorg voor sociaal kwetsbaren. Themarapport Volksgezondheidsmonitor Utrecht*. Utrecht: GG&GD, 2010. https://www.volksgezondheidsmonitor.nl/upload/publicaties_pdf/133_Rapport_VMU_Zorg_voor_Sociaal_Kwetsbaren_versie_april_2010.pdf
15. 15 UNESCO Policy Brief 'Literacy and Numeracy from a Lifelong Learning Perspective', 2017 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002470/247094e.pdf>)
16. W. Houtkoop: 'Digitale grenzen en mogelijkheden van laaggeletterden en laagopgeleiden'. Presentatie voor 'We leren altijd', 10 jaar ETV.nl, 5 maart 2014.
17. A.J.A.M. van Deursen en J.A.G.M. van Dijk: *Tendrapport internetgebruik 2012, Een Nederlands en Europees perspectief*. Enschede: Universiteit Twente, 2012 en A.J.A.M. van Deursen and J.A.G.M. van Dijk: 'Modeling Traditional Literacy, Internet Skills and Internet Usage: An Empirical Study'. In: *Interacting with Computers*, July 2014a. Zie ook B.A.M. Vaske: 'Lower educated adults learn basic skills online'. In: I. van de Craats, J. Kurvers & Roeland van Hout (eds.): *Adult literacy, second language, and cognition*. Nijmegen: Centre for Language Studies, 2015.
18. Y. Bommeljé en P-A Keur: *De burger kan het niet alleen, Digitale dienstverlening die past bij digitale vaardigheden van burgers*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2013 (PBLQatie nr. 41).
19. R. Murphy, M. Bienkowski, R. Wang e.a.: *Evaluating Digital Learning for Adult Basic Literacy and Numeracy*. Menlo Park: CA: SRI International, 2017.
20. *Levenslang leren in Nederland, Visie op Volwasseneneducatie in de 21ste eeuw*. Landelijke vereniging onderwijsadviseurs, november 2017.

Met deze stevige ambitie voorkomen we gezamenlijk dat grote groepen mensen die nog te weinig vulling in hun rugzakje hebben om mee te komen in een veranderende wereld nog meer achteropraken.

Oefenen.nl richt zich op (jong)volwassenen die basiskennis en vaardigheden nodig hebben om mee te kunnen doen. De oefen- en leermaterialen helpen hen te leren, te groeien en zich te ontwikkelen. Een groot deel van deze groep heeft onvoldoende taal-, reken- en digitale vaardigheden.

De portal Oefenen.nl is voor volwassenen die hun basiskennis en vaardigheden willen versterken op het gebied van taal, rekenen en digitale vaardigheden en meer willen weten over onderwerpen zoals gezondheid, werk, opvoeding en geld.

Ga voor meer informatie naar www.oefenen.nl

Meer weten?

info@oefenen.nl
070 762 2 762

www.oefenen.nl

© 2017 Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl op basis van Quickscan NextValue Research